

Χώρος αειχώρας

Κείμενα Πολεοδομίας, Χωροταξίας και Ανάπτυξης

Ειδικό τεύχος - Αφιέρωμα

Μέθοδοι ανάλυσης και σχεδιασμός
του ελληνικού τοπίου

2014

19

ΣΥΝΤΑΚΤΙΚΗ ΕΠΙΤΡΟΠΗ

ΟΙΚΟΝΟΜΟΥ ΔΗΜΗΤΡΗΣ
ΣΚΑΓΙΑΝΝΗΣ ΠΑΝΤΕΛΗΣ
ΓΟΣΠΟΔΙΝΗ ΑΣΠΑ
ΔΕΦΝΕΡ ΑΛΕΞΗΣ
ΧΡΙΣΤΟΠΟΥΛΟΥ ΟΛΓΑ
ΨΥΧΑΡΗΣ ΓΙΑΝΝΗΣ
ΣΤΑΘΑΚΗΣ ΔΗΜΗΤΡΗΣ

ΣΥΜΒΟΥΛΟΙ ΣΥΝΤΑΞΗΣ

Αραβαντινός Αθανάσιος	- Εθνικό Μετσόβιο Πολυτεχνείο (ΕΜΠ)
Ανδρικόπουλος Ανδρέας	- Οικονομικό Πανεπιστήμιο Αθηνών
Βασενγόβεν Λουδοβίκος	- Εθνικό Μετσόβιο Πολυτεχνείο (ΕΜΠ)
Γιαννακούρου Τζίνα	- Εθνικό και Καποδιστριακό Πανεπιστήμιο Αθηνών
Γιαννιάς Δημήτρης	- Πανεπιστήμιο Θεσσαλίας
Δελλαδέτσιμας Παύλος	- Χαροκόπειο Πανεπιστήμιο
Δεμαθάς Ζαχαρίας	- Πάντειο Πανεπιστήμιο
Ιωαννίδης Γιάννης	- Tufts University, USA
Καλογήρου Νίκος	- Αριστοτέλειο Πανεπιστήμιο Θεσσαλονίκης (ΑΠΘ)
Καρύδης Δημήτρης	- Εθνικό Μετσόβιο Πολυτεχνείο (ΕΜΠ)
Κοσμόπουλος Πάνος	- Δημοκρίτειο Πανεπιστήμιο Θράκης (ΔΠΘ)
Κουκλέλη Ελένη	- University of California, USA
Λαμπριανίδης Λόης	- Πανεπιστήμιο Μακεδονίας
Λουκάκης Παύλος	- Πάντειο Πανεπιστήμιο
Λουρή Ελένη	- Οικονομικό Πανεπιστήμιο Αθηνών
Μαλούτας Θωμάς	- Χαροκόπειο Πανεπιστήμιο
Μαντουβάλου Μαρία	- Εθνικό Μετσόβιο Πολυτεχνείο (ΕΜΠ)
Μελαχροινός Κώστας	- Queen Mary, University of London
Μοδινός Μιχάλης	- Διεπιστημονικό Ινστιτούτο Περιβαλλοντικών Ερευνών (ΔΙΠΕ)
Μπριασουλή Ελένη	- Πανεπιστήμιο Αιγαίου
Παπαθεοδώρου Ανδρέας	- Πανεπιστήμιο Αιγαίου
Πρεβελάκης Γεώργιος-Στυλ.	- Université de Paris I, France
Φωτόπουλος Γιώργος	- Πανεπιστήμιο Πελοποννήσου
Χαστάογλου Βίλμα	- Αριστοτέλειο Πανεπιστήμιο Θεσσαλονίκης (ΑΠΘ)

Πανεπιστημιακές Εκδόσεις Θεσσαλίας
Τμήμα Μηχανικών Χωροταξίας, Πολεοδομίας και Περιφερειακής Ανάπτυξης

Ειδικό τεύχος – Αφιέρωμα
Special Issue

**Μέθοδοι ανάλυσης και σχεδιασμός
του ελληνικού τοπίου**

Επιμέλεια

Άρης Σαπουνάκης
Δημήτρης Σταθάκης

Επιστημονικό Περιοδικό

αειχώρος

Διεύθυνση:
Πανεπιστήμιο Θεσσαλίας
Τμήμα Μηχανικών Χωροταξίας, Πολεοδομίας
και Περιφερειακής Ανάπτυξης
Περιοδικό ΑΕΙΧΩΡΟΣ
Πεδίον Άρεως, 383 34 ΒΟΛΟΣ
<http://www.aeihoros.gr>, e-mail: aeihoros@prd.uth.gr
τηλ.: 24210 – 74486

Επιμέλεια έκδοσης: Εύη Κολοβού-Άννα Σαμαρίνα
Layout: Παναγιώτης Μανέτος-Παναγιώτης Πανταζής
Σχεδιασμός εξωφύλλου: Γιώργος Παρασκευάς-Παναγιώτης Πανταζής-Παναγιώτης Μανέτος

Σαουνάκης Α., Σταθάκης Δ.	4
Εισαγωγή	
Κίζος Θ.	6
Από το αγροτικό τοπίο στο τοπίο της υπαίθρου: Η γεωγραφία και οι προσλήψεις των τοπίων της ελληνικής υπαίθρου	
Τσιλιμίγκας Γ., Γουργιώτης Α.	24
Η διαχείριση του τοπίου στο πλαίσιο του χωροταξικού σχεδιασμού	
Γουργιώτης Α.	38
Η συμβολή του Συμβουλίου της Ευρώπης στο χωρικό σχεδιασμό και το τοπίο	
Σαουνάκης Α.	58
Περιαστικό τοπίο στην Ελλάδα: Απειλές και προοπτικές	
Τσιλιμίγκας Γ.	80
Οι επιπτώσεις των χρήσεων γης στη διαμόρφωση των χαρακτηριστικών του τοπίου: Ποσοτικοποίηση της δομής και της χωρικής κατανομής των χρήσεων γης στις Ευρύτερες Αστικές Ζώνες.	
Σταθάκης Δ., Φαρασλής Γ., Σηφάκη Α.	106
Αξιολόγηση των επιπτώσεων της δόμησης στο τοπίο της Κνώσου.	
Σταθάκης Δ.	124
Χωροθέτηση ανεμογεννητριών ελαχιστοποιώντας την οπτική όχληση	
ΘΕΜΑΤΑ ΠΟΛΙΤΙΚΗΣ	
Μπεριάτος Η.	140
Η διακήρυξη της Συμφαλίας και το έλλειμμα πολιτικής τοπίου στην Ελλάδα	

Περιαστικό τοπίο στην Ελλάδα: Απειλές και προοπτικές

Αρης Σαπουνάκης

Αναπληρωτής Καθηγητής, Πανεπιστήμιο Θεσσαλίας

Περίληψη

Η προσέγγιση της ποιότητας του τοπίου στην Ελλάδα παρουσιάζει σοβαρά κενά τόσο σε επίπεδο ακαδημαϊκής έρευνας στα Πανεπιστήμια και επεξεργασίας πολιτικών από πλευράς διοίκησης, όσο και σε επίπεδο ‘απλού κατοίκου’ και κοινής γνώμης. Οι λίγες πρόσφατες έρευνες ανέδειξαν τον κίνδυνο μη αναστρέψιμης υποβάθμισης του τοπίου της χώρας. Η εργασία εστιάζει στην παθολογία του περιαστικού τοπίου ως πλέον ευάλωτου στις πιέσεις της αστικής ανάπτυξης και, διερευνώντας τη διεθνή αλλά και την ελληνική εμπειρία, προτείνει μια βάση για την συστηματική προσέγγιση των απειλών που δέχεται με στόχο την πρόληψη η/και την αντιμετώπισή τους.

Λέξεις κλειδιά

Περιαστικό τοπίο, αστική ανάπτυξη, αστική διάχυση, χρήση γης, αλλοίωση του τοπίου

Periurban landscape in Greece: Threats and perspectives

Abstract

The issue of the quality of the landscape in Greece has not been addressed satisfactorily as yet, neither at the level of academic research and governmental policies nor at that of enhancing the understanding of public opinion and the average person in the street. As elucidated by the few recent studies on the issue, the quality of a sizeable number of the most important landscapes in Greece has already undergone irreversible changes. Based on experience from Greece and abroad, the present paper focuses on the country's periurban landscape, as being the most vulnerable to adversity and explores the way to prevent and accommodate the impact of urban sprawl.

Keywords

Periurban landscape, land use, urban sprawl, urban development, landscape change

1. ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Το περιαστικό τοπίο, όπως άλλωστε και το τοπίο στην Ελλάδα γενικότερα, παρότι ως αντικείμενο ιδιαίτερα σημαντικό για μια χώρα που φιλοδοξεί να μεγιστοποιήσει τα οφέλη της από τον τουρισμό, σπανίως αντιμετωπίστηκε μέχρι τώρα με την δέουσα επιστημονική σοβαρότητα. Οι λίγες προσπάθειες συστηματικής προσέγγισης του ζητήματος δεν κατάφεραν να αποτελέσουν τη βάση για μια ολοκληρωμένη θεώρησή του και να δώσουν ώθηση για οργανωμένη και στοχοθετημένη έρευνα σε ένα πεδίο που, παρά την πρόοδο που έχει να επιδείξει σε άλλες χώρες του ανεπτυγμένου κόσμου, στην Ελλάδα παραμένει σε πολύ πρώιμο στάδιο ανάπτυξης. Στόχος της παρούσας εργασίας είναι ο εντοπισμός των πιέσεων που δέχεται το ελληνικό περιαστικό τοπίο, ως πλέον ευάλωτο των υπολοίπων, και η δημιουργία μίας βάσης για την επεξεργασία πολιτικών για την ενίσχυση της ικανότητάς του να αποφύγει τις μη αναστρέψιμες αλλοιώσεις του χαρακτήρα του.

Εκτός από την ήδη επεξεργασμένη ελληνική και ξένη βιβλιογραφία, η προσέγγιση του παρόντος στηρίχθηκε σε εμπειρικά δεδομένα που προέκυψαν από την έρευνα για την κατάσταση του περιαστικού τοπίου της Μαγνησίας και της δυνατότητάς του να συμβάλει στην βελτίωση της βιωσιμότητας και της ανταγωνιστικότητας των αστικών περιοχών. Η έρευνα αυτή διεξήχθη στα πλαίσια του Ευρωπαϊκού Προγράμματος Pays Med Urban το οποίο εστίασε στο περιαστικό τοπίο της Μεσογείου και μετά από την ανάλυση των χαρακτηριστικών του, οδήγησε στην επεξεργασία συγκεκριμένων κατευθύνσεων για την προστασία και ανάδειξη του. Στο πρόγραμμα αυτό συμμετείχαν οργανισμοί εδαφικής

διακυβέρνησης παραλιακών κυρίως ενοτήτων της Ισπανίας, Γαλλίας, Ιταλίας και Ελλάδας συμπεριλαμβανομένης και της Νομαρχιακής Αυτοδιοίκησης Μαγνησίας μέσω της αναπτυξιακής εταιρείας ΚΕΚΑΝΕΜ με επιστημονικό σύμβουλο τον γράφοντα (PaysMed, 2011α). Ακολουθώς και με βάση τα στοιχεία που προέκυψαν από την έρευνα αυτή, προτείνεται μια μεθοδολογία καταγραφής των αλλοιώσεων του περιαστικού τοπίου σε εθνική κλίμακα. Στόχος της ταξινόμησης αυτής είναι αφ' ενός μεν ο εντοπισμός και η διερεύνηση του χαρακτήρα των απειλών που δέχεται το περιαστικό τοπίο στην σημερινή Ελλάδα, καθώς και η δημιουργία της βάσης για την επεξεργασία πολιτικών, αν όχι για την πρόληψη, τουλάχιστον για την αντιμετώπισή τους.

2. ΕΝΝΟΙΟΛΟΓΙΚΗ ΠΡΟΣΕΓΓΙΣΗ ΤΩΝ ΒΑΣΙΚΩΝ ΧΑΡΑΚΤΗΡΙΣΤΙΚΩΝ ΤΟΥ ΤΟΠΙΟΥ

Σύμφωνα με την Ευρωπαϊκή Σύμβαση για το Τοπίο, η οποία κυρώθηκε από το Ελληνικό Κοινοβούλιο το 2010 (Ν. 3827/10), 'το τοπίο, όπως γίνεται αντιληπτό από τους ανθρώπους, είναι μία περιοχή της οποίας ο χαρακτήρας είναι το αποτέλεσμα της δράσης και αλληλεπίδρασης φυσικών ή/και ανθρωπογενών παραγόντων'. Ο παραπάνω ορισμός, όπως άλλωστε και η διεθνής συζήτηση πάνω στο αντικείμενο συνολικά, θέτουν ως πρωταρχικά στοιχεία του χαρακτήρα του τοπίου, αφ' ενός μεν το γεγονός ότι μπορεί να περιλαμβάνει όχι μόνο στοιχεία του φυσικού, αλλά και του ανθρωπογενούς περιβάλλοντος, αφ' ετέρου δε την ιδιαίτερη σημασία που έχει η έννοια της πρόσληψης της εικόνας του από τους ανθρώπους που το παρατηρούν. Με αυτήν την έννοια το τοπίο δεν είναι μία περιβαλλοντική οντότητα που υπάρχει ανεξάρτητα από τον άνθρωπο, αλλά εμπεριέχει έντονο το στοιχείο της υποκειμενικότητας της ανθρώπινης αντίληψης, με αποτέλεσμα να υπάρχει η πιθανότητα να ποικίλουν οι εντυπώσεις μεταξύ διαφορετικών προσλαμβανομένων παραστάσεων ακόμα και για τον ίδιο δέκτη σε διαφορετικές χρονικές στιγμές (Μπεριάτος, 2007; Στεφάνου, 1994; Zube, 1987; Terkenli, 2001).

Σημαντικό ρόλο στην αντίληψη του τοπίου παίζει η θέση του παρατηρητή όχι μόνο από γεωμετρική άποψη σε σχέση με τα στοιχεία του χώρου που αντιλαμβάνεται, αλλά και αναφορικά με την μέχρι τότε συνολική εμπειρία του, τις προσλαμβάνουσες παραστάσεις και αντιλήψεις του, ακόμα και τη συγκεκριμένη διάθεσή του και το ενδιαφέρον του να εστιάσει σε συγκεκριμένο τμήμα του χώρου τη δεδομένη στιγμή. Τα παραπάνω δε σημαίνουν ότι ο κάθε άνθρωπος έχει πλήρως διαφορετική αντίληψη σε σχέση με το τοπίο, καθώς μεγάλο μέρος της αντιληπτικής εμπειρίας του περιβάλλοντος και του τοπίου ομαδοποιείται σε σημαντικό βαθμό λόγω κοινότητας εμπειριών, αλλά και θέσεων του παρατηρητή με βάση τα προηγούμενα.

Αντίστοιχα, ποικίλλουν ανάλογα με τα ιδιαίτερα χαρακτηριστικά των αποδεκτών και τα οφέλη του τοπίου για τον ίδιο τον άνθρωπο τόσο ως πολιτιστικού αγαθού για την τοπική κοινωνία, όσο και λόγω της λειτουργίας του ως πόλου έλξης επενδύσεων και επισκεπτών που σχετίζεται άμεσα με την οικονομική ανάπτυξη ενός τόπου. Για παράδειγμα, ένα τοπίο σε περιοχή κατάλληλη για διακοπές θα γίνει αντιληπτό με παραπλήσιο τρόπο από ανθρώπους ακόμα και πολύ διαφορετικών πολιτισμών, αρκεί οι βασικοί κώδικές του να αναγνωρίζονται εύκολα. Η αντιστροφή της προηγούμενης πρότασης συνδέεται με τον συλλογισμό ότι για να λειτουργήσει ένας τόπος ως τουριστικός προορισμός και να προσελκύσει επισκέπτες, καλό θα ήταν εκτός των άλλων το τοπίο του να δύναται να γίνεται αντιληπτό για διαφορετικές ομάδες ανθρώπων με την δέουσα καθαρότητα, τουλάχιστον σε ό,τι αφορά στα βασικά του συστατικά.

Ως λογικό συμπέρασμα των παραπάνω, στην Ευρωπαϊκή Σύμβαση του τοπίου αναφέρεται ότι 'το τοπίο διαδραματίζει ένα σημαντικό ρόλο δημοσίου συμφέροντος από οικολογική, πολιτισμική, περιβαλλοντική και κοινωνική άποψη ... συμβάλλει στη διαμόρφωση της τοπικής κουλτούρας και αποτελεί βασικό συστατικό στοιχείο της Ευρωπαϊκής φυσικής και πολιτιστικής κληρονομιάς, συνεισφέροντας στην ανθρώπινη ευημερία και παγίωση της Ευρωπαϊκής ταυτότητας' (Ν. 3827/10). Μπροστά σε αυτήν τη διαπίστωση, θα μπορούσε να υποστηριχθεί κανείς ότι η διάθεση για προστασία του τοπίου και της φυσικής και πολιτιστικής κληρονομιάς από τους κατοίκους ενός τόπου προϋποθέτει σεβασμό στις ίδιες τις αξίες της τοπικής κοινωνίας και είναι δείγμα πολιτισμού.

3. ΑΣΤΙΚΗ ΑΝΑΠΤΥΞΗ ΚΑΙ ΠΕΡΙΑΣΤΙΚΟ ΤΟΠΙΟ

Η προσέγγιση του χαρακτήρα του περιαστικού τοπίου και ιδίως των πιέσεων που δέχεται προϋποθέτει τον εντοπισμό της προέλευσης των συγκεκριμένων πιέσεων. Ωστόσο, έχει διαπιστωθεί ότι βασική πηγή προέλευσης των πιθανών αλλοιώσεων αποτελεί η ίδια η αστική ανάπτυξη και επομένως η εκτίμηση της δυναμικής της αστικής ανάπτυξης και των επιπτώσεών της στον περιβάλλοντα χώρο των αστικών συγκεντρώσεων είναι βαρύνουσας σημασίας στην προσπάθεια προσέγγισης των παθογενειών του περιαστικού τοπίου και των απειλών που δέχεται.

Ιστορικά οι αρχικές αντιλήψεις για την σχέση της αστικής ανάπτυξης με την υπαίθρο που την περιβάλλει είχαν επικεντρωθεί στην ανάγκη να δημιουργηθεί μία πράσινη ζώνη γύρω από τον αστικό ιστό διαμορφώνοντας αυτοτελείς κηπουπόλεις που θα περιβάλλονταν από φυσικό περιβάλλον και αγροτικές καλλιέργειες (Howard, 1902). Το αξιοσημείωτο με βάση τα σημερινά δεδομένα είναι ότι κύριος στόχος της ζώνης αυτής δεν ήταν η προστασία της υπαίθρου από την πόλη, αλλά η πρόσβαση των κατοίκων των πυκνοδομημένων συνοικιών της πόλης στην υπαίθρο. Πολύ σύντομα, η προσέγγιση του Ebenezer

Howard που προέβλεπε την ανάπτυξη ανεξάρτητων κηπουπόλεων μέσα στο φυσικό περιβάλλον ανατράπηκε από την πραγματικότητα με την εξάπλωση της ίδιας της μητρόπολης μέσω της δημιουργίας 'πράσινων' προαστίων στην περιαστική της ζώνη (Antrop, 2000). Στη συνέχεια, η πολεοδομική θεωρία και πρακτική επεξεργάστηκε περισσότερο στοχευμένα θεσμικά εργαλεία για τον έλεγχο της αστικής εξάπλωσης και την προστασία του φυσικού περιβάλλοντος των περιαστικών περιοχών. Όπως θα αναπτυχθεί στη συνέχεια, οι πιέσεις της αστικής ανάπτυξης στο περιαστικό τοπίο τείνουν να ελέγχονται περισσότερο στις ανεπτυγμένες χώρες της Ευρώπης και της Βόρειας Αμερικής όπου από παράδοση προωθείται ο σχεδιασμός της ανάπτυξης, χωρίς όμως και εκεί να ελέγχεται πλήρως ο κίνδυνος να εμφανίζονται ανησυχητικές αλλοιώσεις. Όπως αναμένεται, τα προβλήματα αυτά είναι περισσότερα σε κοινωνίες στις οποίες ο έλεγχος της αστικής ανάπτυξης παραμένει ασθενέστερος.

Εστιάζοντας το ενδιαφέρον στην ίδια την περιαστική ζώνη των οικισμών, από την αρχή αναγνωρίζεται το γεγονός ότι η περιοχή αυτή δεν είναι δυνατόν να προσδιορισθεί με αυστηρό και συγκεκριμένο τρόπο, καθώς ένα από τα πλέον χαρακτηριστικά γνωρίσματά της είναι η συνύπαρξη και εναλλαγή τοπίων, τόσο του αστικού χώρου όσο και της υπαίθρου. Για το λόγο αυτό πολλοί ερευνητές, όπως η Allen (2003: 138), υποστήριξαν την άποψη ότι πολλά από τα ζητήματα της περιαστικής ζώνης των οικισμών, ανεξαρτήτως μεγέθους και οικολογικού αποτυπώματος των τελευταίων, απαιτείται να προσεγγίζονται ως ειδικές περιπτώσεις με την δική τους ξεχωριστή αυτοτέλεια και λογική και όχι ως απλή απόρροια των συμπερασμάτων της ανάλυσης των αστικών ή εξωαστικών περιοχών (Gallent κ.ά., 2004). Έχει άλλωστε υποστηριχθεί και η άποψη ότι η έννοια του προαστίου (suburbia), με τις χαρακτηριστικές εικόνες του τοπίου της, έχει ήδη δημιουργήσει μακρόχρονη παράδοση ξεκινώντας από τις χώρες της Δυτικής Ευρώπης που η ένταξη των ζωνών προαστιακής κατοικίας στο φυσικό περιβάλλον θεωρείται πλέον όχι μόνο ομαλή, αλλά και άκρως θεμιτή (Marot, 1999: 53).

Καθώς οι πόλεις αναπτύσσονται, οι ανθρωπογενείς δραστηριότητες τείνουν να επεκτείνονται στον χώρο που περιβάλλει τον αστικό ιστό με τρόπο όχι απαραίτητα οργανωμένο. Άμεση συνέπεια του φαινομένου αυτού, είτε πρόκειται για σχεδιασμένη και ελεγχόμενη ανάπτυξη είτε όχι, είναι ο μετασχηματισμός του χαρακτήρα των τοπίων των παρυφών του αστικού ιστού, καθώς τα τοπία του φυσικού περιβάλλοντος τείνουν να αντικαθίστανται από νέα τοπία με περισσότερο έντονο το ανθρώπινο στοιχείο. Πολύ χαρακτηριστικά ο Adams (1978) περιγράφει πώς αναπτύχθηκε η κλωστοϋφαντουργία στην περιαστική ζώνη οικισμών, όπως το Blairgowrie στη Σκωτία στις αρχές του 19ου αιώνα ακολουθώντας την κοίτη του ποταμού Ericht, αλλά σε κοντινή απόσταση από την πόλη και το ανθρώπινο δυναμικό της (Adams, 1978: 92). Η εμπειρία από την καταγραφή των

μεταλλαγών του πολιτιστικού τοπίου στη Νότια Γαλλία (Eetvelde and Antrop, 2003: 10) και αλλού, έχει δείξει ότι ακόμα και σε περιπτώσεις όπου οι πόλεις αναπτύσσονται βάσει σχεδιασμού, είναι ιδιαίτερα δύσκολο να προβλεφθεί η αντιληπτική εικόνα του περιβάλλοντος του περιαστικού χώρου, αφού τα προάστια και η αστικοποιημένη ύπαιθρος φτιάχνουν ένα μωσαϊκό με μεγάλη ποικιλία από καλύψεις γης, από κατασκευές και από μεταφορικές υποδομές (Antrop, 2004: 10; Serrano, 2002, για τις επιπτώσεις των οδικών έργων στο τοπίο της επαρχίας Ναβάρρα στην βόρεια Ισπανία).

Αντίστοιχη γενικευμένη εικόνα των επιπτώσεων της αστικής εξάπλωσης στο τοπίο του παραλιακού οικισμού Cairns της περιοχής Queensland της Βορειοανατολικής Αυστραλίας περιγράφουν οι Bohnet και Pert (2010), οι οποίες εξετάζουν την εξέλιξη σε διάστημα πέντε δεκαετιών και συμπεραίνουν ότι, εκτός από τις απώλειες σε παραλιακά οικοσυστήματα και γεωργική γη, υπάρχει σαφής κίνδυνος το οικολογικό αστικό αποτύπωμα του συγκεκριμένου οικισμού το 2031 να περιλάβει και μη αναστρέψιμες επιπτώσεις σε φυσικούς σχηματισμούς ιδιαίτερης αισθητικής αξίας. Σε αντίστοιχα συμπεράσματα καταλήγουν και ερευνητές όπως ο Crawford ο οποίος, ακολουθώντας μεθοδολογία αντίστοιχη των Bohnet και Pert, διερεύνησε την αλλοίωση του χαρακτήρα του τοπίου του παραλιακού μετώπου της Βόρειας Καρολίνας (Crawford, 2007: 305).

Αναγνωρίζοντας την ανάμειξη αστικών με μη αστικές χρήσεις αλλά εστιάζοντας στα χαρακτηριστικά των πρώτων για την περίπτωση του περιαστικού χώρου, οι Gallent κ.ά. (2006), παρατηρούν ότι η περιαστική ζώνη δεν χαρακτηρίζεται από απλά αστικές χρήσεις, αλλά τείνει να συγκεντρώνει τις ανεπιθύμητες χρήσεις ενός πολεοδομικού συγκροτήματος, όπως για παράδειγμα εργοστάσια υποδομών, νεκροταφεία αυτοκινήτων, αλλά και ειδικού χαρακτήρα νοσοκομειακές μονάδες, όπως ψυχιατρεία, άσυλα κ.ά. Ο κατακερματισμός του τοπίου που εμφανίζεται στον περιαστικό χώρο συχνά προκαλεί την εντύπωση ότι πρόκειται για ζώνη στην οποία η ποιότητα της αντιληπτικής εικόνας του περιβάλλοντος έχει ήδη μειωθεί τόσο πολύ, με αποτέλεσμα να μην προκαλούν εντύπωση τα επαναλαμβανόμενα φαινόμενα περαιτέρω υποβάθμισής της με αρνητικές συμπεριφορές σε επίπεδο ατομικής συμπεριφοράς, όπως η επιβάρυνση των ιδιωτικών και δημόσιων χώρων με την συνειδητή εναπόθεση υλικών κλπ (Gallent κ.ά., 2006: 461).

Η παραπάνω διαπίστωση υποστηρίζεται από την παρατήρηση των περισσότερων περιπτώσεων περιαστικών ζωνών, είτε αφορούν σε αναπτυγμένες είτε σε αναπτυσσόμενες κοινωνίες. Χαρακτηριστικά αναφέρεται ότι η υποβάθμιση του τοπίου μέσα από το φαινόμενο της αποψίλωσης των δασών, αλλά και της ανάπτυξης άτυπων χρήσεων γης, παρατηρείται με ανάλογο τρόπο σε περιοχές, όπως το Σάο Πάολο και η Οσάκα, αλλά και σε σχέση με το τοπίο των πλαγιών του όρους Taunus στην περιαστική ζώνη της Φρανκφούρτης (Torres κ.ά., 2009; Saizen κ.ά., 2006; Wittig κ.ά., 2010: 177).

Δεν υπάρχει συνελώς αμφιβολία ότι η περιαστική ζώνη των οικισμών αποτελεί χώρο στον οποίο εξασκούνται ισχυρές πιέσεις ικανές να επιφέρουν δραματικές αλλαγές στην οικολογική ισορροπία επιδρώντας στο τοπίο της περιοχής με διάφορους τρόπους, όπως καταστρέφοντας τους υπόγειους υδάτινους αποδέκτες και αυξάνοντας τον κίνδυνο δασικής πυρκαγιάς (Nielsen-Pincus κ.ά., 2010). Είναι χαρακτηριστική η παρατήρηση των Saizen κ.ά. (2006) ότι η πολυπλοκότητα του τοπίου της περιαστικής ζώνης της Μητροπολιτικής Οσάκα στην Ιαπωνία είναι καθαρό αποτέλεσμα του ισχυρού ανταγωνισμού μεταξύ των ανθρώπινων δραστηριοτήτων που διεκδικούν φτηνό περιαστικό χώρο για να αναπτυχθούν, όπως προκύπτει από τη συγκριτική ανάλυση των επιπτώσεων των οικιστικών χρήσεων σε αντιδιαστολή με το εμπόριο και τη βιομηχανία για τον συγκεκριμένο χώρο. Ο ανταγωνισμός από πλευράς διαφορετικής δυναμικότητας ανθρώπινων δραστηριοτήτων και χρήσεων γης στην Ιαπωνία, όπου ο χώρος είναι συχνά αγαθό εν ανεπαρκεία, όχι μόνο οδήγησε στην αποψίλωση των δασών και την αποσπασματικότητα των καλλιεργήσιμων εδαφών, αλλά και στη γενικότερη αποδιοργάνωση της περιαστικής ζώνης με σοβαρές επιπτώσεις στο τοπίο της περιοχής (Saizen κ.ά., 2006: 415-417). Στην ίδια λογική βρίσκονται και τα συμπεράσματα του Weng ο οποίος, μετρώντας τα μεγέθη τεσσάρων δεικτών που αναφέρονται άμεσα στο τοπίο της ευρύτερης περιοχής του Madison, Wisconsin, εκτίμησε την κατάσταση για την χρονική περίοδο από 1968 έως 2000 καταλήγοντας ότι τόσο ο κατακερματισμός του τοπίου, όσο και ο βαθμός διαφοροποίησης των χρήσεων γης είναι ευθέως ανάλογοι του βαθμού αστικοποίησης (Weng, 2007). Εκτιμώντας την επίπτωση της αστικής ανάπτυξης στη ζώνη που περιβάλλει τους οικισμούς, οι Wood και Handley (2001) αποδίδουν τον αρνητικό μετασχηματισμό του περιαστικού τοπίου στην αδυναμία του πρωτογενούς τομέα να αντισταθεί στις σύγχρονες εξελίξεις, καθώς και την πλημμελή διαχείριση της γης και ιδιαίτερα των δασικών εκτάσεων. Για τους δύο συγγραφείς, οι παραπάνω παράγοντες σε συνδυασμό με τις έντονες πιέσεις για ανάπτυξη, οδήγησαν σε αυτό που οι ίδιοι αποκαλούν 'δυσλειτουργία' και τελικά ουσιαστική 'αχρήστευση' του περιαστικού τοπίου. Τα δύο αυτά χαρακτηριστικά γίνονται αντιληπτά από την παραμέλησή του, την κακή του αισθητική αξία και την εν γένει υποβάθμιση της αντιληπτικής εικόνας του (Wood and Handley, 2001: 49).

Με δεδομένο το γεγονός ότι ήδη η μισή ανθρωπότητα κατοικεί σε πόλεις και ότι μέσα σε δύο δεκαετίες το ποσοστό αυτό προβλέπεται να ξεπεράσει το 60% (United Nations, 2004), το φαινόμενο του μετασχηματισμού των περιαστικών ζωνών και του τοπίου τους αναμένεται να ενταθεί ακόμη περισσότερο. Όπως αναλύθηκε παραπάνω, το τοπίο της περιαστικής ζώνης δέχεται ισχυρές πιέσεις προερχόμενες από τις ανθρωπογενείς δραστηριότητες της πόλης και συγκεκριμένα με χρήσεις γης που τείνουν να διασπών την ενότητα του τοπίου του φυσικού περιβάλλοντος. Οι κατασκευές που στεγάζουν τις χρήσεις αυτές,

αλλά και η γενικότερη επίπτωση στο πρώην εξωαστικό τοπίο από τα στοιχεία που τις συνοδεύουν, όπως η κυκλοφορία, οι σημάνσεις και οι κάθε είδους διαμορφώσεις, δε δημιουργούν εύκολα αρμονικό σύνολο με το προϋφιστάμενο φυσικό περιβάλλον και ενισχύουν την αποσπασματικότητα της συνολικής εικόνας του τοπίου.

Συνοψίζοντας, ο κύριος λόγος για τον οποίο η αστική ανάπτυξη αποτελεί τη σημαντικότερη κατά κανόνα απειλή για το τοπίο του περιαστικού χώρου είναι το γεγονός ότι προωθεί την χρήση του με τρόπο διαφορετικό από τον προγενέστερο. Το αρχικό περιαστικό τοπίο, με κυρίαρχα στοιχεία το φυσικό περιβάλλον και τις χρήσεις γης του πρωτογενούς τομέα, απειλείται να αντικατασταθεί από περισσότερο πιεστικές χρήσεις γης που προέρχονται από την αστική ανάπτυξη. Υπογραμμίζεται συνεπώς η σημασία του τρόπου με τον οποίο χρησιμοποιείται ο χώρος, δηλαδή της 'χρήσης γης', στην ανάγνωση και ερμηνεία των μετασηματισμών του τοπίου. Καθώς στα πλαίσια της παρούσας εργασίας στόχος είναι η δημιουργία μίας βάσης για την προσέγγιση των αλλοιώσεων του περιαστικού τοπίου στην Ελλάδα, οι χρήσεις γης είναι απαραίτητο να λειτουργήσουν μεθοδολογικά προς την κατεύθυνση αυτή, όπως θα αναπτυχθεί στην τελευταία ενότητα.

4. ΕΛΛΗΝΙΚΟ ΤΟΠΙΟ ΚΑΙ ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΚΟΙΝΩΝΙΑ

Αναφορικά με την ελληνική πραγματικότητα, τα βασικά στοιχεία που συνθέτουν το ελληνικό τοπίο χαρακτηρίζονται από σημαντικές διαφοροποιήσεις, τόσο αναφορικά με το φυσικό, όσο και με το ανθρωπογενές περιβάλλον. Η ποικιλομορφία του φυσικού περιβάλλοντος της Ελλάδας αναφορικά με το ανάγλυφο του εδάφους, τον χαρακτήρα της ακτογραμμής, τα φυσικά οικοσυστήματα συνδυάζονται με την πλούσια ιστορία του τόπου. Ο τρόπος που προβάλλεται το ανθρωπογενές περιβάλλον στο φυσικό διαμορφώνει μεγάλη ποικιλία τοπίων τα οποία, όχι μόνο εμπλουτίζουν το πολιτιστικό περιεχόμενο του χώρου διαβίωσης των κατοίκων της χώρας, αλλά και αποτελούν πόλους έλξης επισκεπτών με αρκετά διαφοροποιημένα ενδιαφέροντα.

Το ερώτημα το οποίο τίθεται είναι εάν η ποιότητα του ελληνικού τοπίου έχει την ικανότητα να επιτελέσει αυτές τις παραπάνω σημαντικές λειτουργίες ή εάν κινδυνεύει να αλλοιωθεί τόσο ώστε να την χάσει. Οι δύο εθνικής εμβελείας έρευνες σε ζητήματα ελληνικού τοπίου αποκαλύπτουν ότι πολλά ελληνικά τοπία έχουν υποστεί ουσιαστικές αλλοιώσεις του χαρακτήρα τους (Βλαντού, 2012). Η πρώτη έρευνα που διεξήχθη πριν 15 χρόνια από το Εθνικό Μετσόβιο Πολυτεχνείο διαπιστώνει ότι τα 309 από τα 507 κηρυγμένα Τοπία Ιδιαίτερου Φυσικού Κάλλους έχουν πληγεί και μάλιστα αρκετά συχνά σε μη αναστρέψιμο βαθμό από ανθρώπινες δραστηριότητες ή/και πυρκαγιές (ΕΜΠ, 1998). Σημειώνεται ότι σε αρκετές περιπτώσεις η αλλοίωση του χαρακτήρα του τοπίου προέρχεται από τις ίδιες τις δραστηριότητες που αποσκοπούσαν στην 'ανάδειξη και αξιοποίηση' του ιδιαίτερου

φυσικού κάλλους του. Παράλληλα, πρόσφατο ερευνητικό πρόγραμμα του Χαροκόπειου Πανεπιστημίου Αθηνών κατέγραψε και ταξινομήσε 150 περίπου τοπία με βάση τα χαρακτηριστικά τους, καταλήγοντας μεταξύ άλλων στη διαπίστωση ότι οι αλλοιώσεις που έχουν υποστεί ορισμένα από τα πλέον ενδιαφέροντα τοπία της χώρας τα έχουν καταστήσει σχεδόν μη αναγνωρίσιμα (Χαροκόπειο, 2010).

Μία πρώτη εντύπωση σε σχέση με τη σημερινή κατάσταση του ελληνικού τοπίου και ιδιαίτερα του τοπίου των περιοχών που περιβάλλουν τον αστικό ιστό, καθώς αυτές δέχονται τις περισσότερες πιέσεις από την ανθρώπινη δραστηριότητα, είναι αρκετή για να αναδείξει το μέγεθος του προβλήματος (Οικονόμου, 2000: 41; Liarikos and Papagiannis, 2012, για το περιαστικό τοπίο της Αργολίδας). Η άναρχη μίξη των ανθρωπογενών δραστηριοτήτων με το φυσικό περιβάλλον αποτελεί μια βασική αρχική ένδειξη του χαρακτήρα της συνολικής εικόνας του ελληνικού περιαστικού τοπίου, η οποία σε πρώτη ανάγνωση ασφαλώς δεν είναι θετική.

Αναμφίβολα, η κύρια συνιστώσα που οδηγεί στην αρνητική εικόνα του ελληνικού περιαστικού τοπίου είναι η υστέρηση που υπήρξε στην χώρα μας σχετικά με την οργάνωση της αστικής ανάπτυξης, αλλά και την θέσπιση κανόνων προστασίας του περιαστικού χώρου. Ιδιαίτερα σημαντικό ρόλο στη διαμόρφωση αυτής της εικόνας είχε αναμφισβήτητα και η υστέρηση στη διαμόρφωση και προώθηση επεξεργασμένων θέσεων για την προστασία και ανάδειξη του τοπίου, τόσο σε επίπεδο διοίκησης, όσο και σε επίπεδο κοινής γνώμης. Η υστέρηση αυτή ενέχει τον κίνδυνο να αποκτήσουν μη αναστρέψιμο χαρακτήρα οι ήδη συντελεσθείσες αλλοιώσεις ενός αγαθού που, όπως αποδεικνύεται, δεν είναι ανεξάντλητο. Παραμένει χαρακτηριστικό το γεγονός ότι η Ευρωπαϊκή Σύμβαση του Τοπίου κυρώθηκε από την Ελλάδα σχεδόν 10 χρόνια μετά την υπόλοιπη Ευρώπη, με αποτέλεσμα μόλις πριν λίγα χρόνια να αρχίσουν να διαφαίνονται τα πρώτα σημάδια ουσιαστικής ενασχόλησης με το ζήτημα του τοπίου από πλευράς κεντρικής ελληνικής διοίκησης που εκφράστηκε με τη σημασία που αποδόθηκε στην θεώρηση των ζητημάτων τοπίου σε σχέση με την επικαιροποίηση των χωροταξικών σχεδίων των 12 περιφερειών της χώρας.

Σημειώνεται εν τούτοις ότι το ενδιαφέρον για την προστασία τοπίων ιδιαίτερου φυσικού κάλλους στην Ελλάδα ξεκίνησε αρκετά νωρίς, ήδη από την δεκαετία του 1950, με την θέσπιση ειδικών διατάξεων που οδήγησαν στη διατήρηση συγκεκριμένων τοπίων. Η κίνηση αυτή όμως είχε περιορισμένη εφαρμογή σε σχέση με το περιαστικό τοπίο, λόγω της σημαντικής υστέρησης στην οργάνωση του πολεοδομικού και χωροταξικού σχεδιασμού. Μέχρι το 1983 που θεσπίστηκε η διαδικασία εκπόνησης των Γενικών Πολεοδομικών Σχεδίων σε συνδυασμό με τις Ζώνες Οικιστικού Ελέγχου για τον περιαστικό χώρο, η μέριμνα για τα ζητήματα του χώρου που περιβάλλει τις πόλεις και δέχεται τις πιέσεις της ανάπτυξης ήταν μηδενική. Αναμφισβήτητα όμως ο έλεγχος της ανάπτυξης παραμένει πλημ-

μελής, με αποτέλεσμα να παρουσιάζονται έντονα φαινόμενα αστικής διάχυσης στην περιφέρεια των ελληνικών πόλεων, με ένταση ανάλογη του μεγέθους και της δυναμικότητάς τους (Γιαννακούρου, 2004). Είναι χαρακτηριστικό το γεγονός ότι ακόμα και σήμερα, εκτός πολύ περιορισμένων περιπτώσεων, η ελληνική πολεοδομική νομοθεσία όχι μόνο επιτρέπει την εκτός σχεδίου δόμηση, αλλά και πριμοδοτεί την ανάπτυξη παρόδων χρήσεων γης στις εκτός σχεδίου οδικές αρτηρίες, ακόμα και σε μη άρτιες ιδιοκτησίες.

Εκτός όμως από την απαιτούμενη μέριμνα από πλευράς θεσμικού πλαισίου και διαφόρων επιπέδων διοίκησης, ιδιαίτερη σημασία έχει η στάση της ελληνικής κοινής γνώμης και ειδικότερα του ‘απλού ανθρώπου’ αναφορικά με την ανάγκη για προστασία και ανάδειξη της ποιότητας του ελληνικού τοπίου. Θα πρέπει κατ’ αρχήν να αναγνωρισθεί ότι λόγω του ιδιαίτερου χαρακτήρα του συγκεκριμένου θέματος και της ειδικής σημασίας που έχει η θέση του παρατηρητή, η γνώμη των απλών ανθρώπων θα πρέπει να αντιμετωπίζεται με ξεχωριστή βαρύτητα σε σχέση με την γνώμη των ειδικών. Άλλωστε, όπως αποδεικνύει η έρευνα πάνω στην αντίληψη διαφορετικών ομάδων χρηστών αναφορικά με τα χαρακτηριστικά συγκεκριμένων τοπίων (μεταξύ των οποίων οι έρευνες των Rogge κ.ά., 2007; Kil κ.ά., 2012 κ.ά.), οι κάτοικοι τείνουν να εκτιμούν το τοπίο με τρόπο που όχι μόνο διαφέρει, αλλά συχνά βρίσκεται και σε διάσταση με τις απόψεις των ειδικών.

Σε ότι αφορά στην άποψη των χρηστών σε σχέση με το τοπίο που οι ίδιοι διαμορφώνουν, χρειάζεται να προσεγγισθεί η κλίμακα της ελληνικής μικροϊδιοκτησίας που σε σημαντικό βαθμό χαρακτηρίζει την ανάπτυξη των ελληνικών πόλεων τα μεταπολεμικά χρόνια (Οικονόμου, 2004: 372-374). Καθώς η αντιληπτική εικόνα του περιβάλλοντος και συνεπώς και του τοπίου συντίθεται από την εικόνα τόσο των ιδιωτικών, όσο και των δημόσιων χώρων που υφίστανται στο οπτικό πεδίο του παρατηρητή, είναι φανερό ότι σε αυτό συμμετέχει και η εικόνα της μορφής των ιδιοκτησιών, είτε αυτές περιλαμβάνουν κτίσματα είτε όχι. Με την έννοια αυτή, η συνολική εικόνα ενός τοπίου συντίθεται όχι μόνο από την κύρια και τις ορατές πλάγιες όψεις των κτισμάτων και των μόνιμων ή λιγότερο μόνιμων κατασκευών που τα συνοδεύουν, όπως μάντρες, πέργκολες, προστεγάσματα κ.λπ., αλλά και από το σύνολο των στοιχείων που βρίσκονται στον ιδιωτικό αδόμητο χώρο και είναι ορατά από τον παρατηρητή. Αυτού του είδους ο ημι-δημόσιος χώρος, ο οποίος εν πολλοίς συμπιπτει με την έννοια του ημι-δημόσιου χώρου που έχει προσεγγισθεί από ερευνητές, όπως πρόσφατα οι van Nes και Lopez (2007), τείνει να θεωρηθεί αμελητέος και πρακτικά επουσιώδης στη διαμόρφωση της συνολικής εικόνας ενός τοπίου. Εν τούτοις είναι δυνατόν να προκαλέσει σημαντική αλλοίωση του χαρακτήρα του τοπίου, ακόμα και όταν πρόκειται για την εικόνα μίας ανεξάρτητης κατοικίας, καθώς συχνά οι εικόνες μεμονωμένων χρήσεων, όπως οι οικιστικές, είναι δυνατόν να συνθέτουν μια γενικότερη εικόνα με έντονα αρνητικά γνωρίσματα. Δε χρειάζεται ιδιαίτερη ανάλυση για να καταλήξει κανείς στο συμπέρασμα

ότι ανάλογα αρνητική είναι η εικόνα πολλών δειγμάτων αστικής διάχυσης που συνοδεύουν τις ελληνικές πόλεις και που κατά κύριο λόγο περιλαμβάνει χρήσεις κατοικίας διάσπαρτες στην περιαστική ζώνη των ελληνικών οικισμών.

Εν όψει των παραπάνω έχει ιδιαίτερο ενδιαφέρον να επισημανθεί ότι μια σύντομη εκτίμηση των αναφορών της ελληνικής κοινωνίας στο τοπίο της χώρας στο παρελθόν αναδεικνύει μία αρκετά διαφορετική εικόνα από την σημερινή που, από ό,τι φαίνεται, ο θαυμασμός για μερικά χαρακτηριστικά τοπία δε συνοδεύεται με την ανάλογη κατανόηση του ρόλου του τοπίου, αλλά και μέριμνα για την προστασία του γενικότερα. Είναι γνωστή η αξία που αποδιδόταν στο τοπίο των Δελφών στην αρχαιότητα. Αντίστοιχα ισχυρή ήταν η φόρτιση που αποδιδόταν στο τοπίο του Ολύμπου και τη μυθική του υπόσταση, ενώ παράλληλα πολλές γνωστές ιστορίες της εποχής, όπως η Οδύσεια, ο μύθος του Ανδροκλή ή αυτοί του Αισώπου, περιείχαν έντονα τα στοιχεία του τοπίου που τους περιέβαλαν. Στους Μέσους Χρόνους υμνήθηκαν οι χώροι στους οποίους κινήθηκαν ο Ερωτόκριτος και ο Διγενής και στους νεότερους πολλοί τόποι με ιδιαίτερο χαρακτήρα, όπως το Πήλιο, τα Ζαγοροχώρια και η Μάνη. Πολλές περιοχές της χώρας αναφέρονται ως τοπία στις παραδόσεις του λαού όπως αυτές εκφράζονται από τα παραμύθια και τα δημοτικά τραγούδια. Δεν είναι τυχαίο το γεγονός ότι, εκτός από τους Έλληνες κατοίκους της χώρας, το ελληνικό τοπίο υμνήθηκε από τον Ρωμαίο Βιργίλιο με την αναφορά του στην Αρκαδία ως βουκολικό τόπο με μυθική υπόσταση, αλλά και πολύ αργότερα από τους ζωγράφους της Ιταλικής Αναγέννησης που σχεδίασαν εξιδανικευμένα τοπία εμπνεόμενοι από την ίδια ιδέα.

Εν κατακλείδι και ελλείψει των σχετικών ερευνών εκτιμάται ότι η ευαισθητοποίηση των σημερινών Ελλήνων σε σχέση με το τοπίο της χώρας δεν είναι ιδιαίτερα ισχυρή. Ευθεία αντανάκλαση αυτής της πραγματικότητας είναι και η υστέρηση που παρουσιάζεται στη χώρα μας, τόσο σε επίπεδο επιστημονικής έρευνας, όσο και ακαδημαϊκής διδασκαλίας πάνω στο συγκεκριμένο αντικείμενο. Αντίθετα, η έρευνα και η γνώση στο αντικείμενο είναι ιδιαίτερα ανεπτυγμένη στις περισσότερες Ευρωπαϊκές χώρες, με αποτέλεσμα το ήδη προηγμένο επίπεδο καταγραφής της κατάστασης να έχει ήδη οδηγήσει σε συστηματικά επεξεργασμένες και σε αρκετά ικανοποιητικό βαθμό αποτελεσματικές πολιτικές για την προστασία και διαχείριση του τοπίου. Η στάση αυτή στηρίζεται στη σημασία που έχει το τοπίο για τους κατοίκους των άλλων ευρωπαϊκών χωρών, συμπεριλαμβανομένων και των μεσογειακών, οι οποίοι αν δεν αντιλαμβάνονται τον διττό ρόλο του τοπίου που προαναφέρθηκε, τουλάχιστον το αισθάνονται ως κοινό αγαθό και προτίθενται να το προστατεύσουν, όπως θα έκανε κάθε άτομο σε σχέση με το σύνολο στο οποίο ανήκει.

Με βάση τα παραπάνω, θα μπορούσε κανείς να υποστηρίξει ότι οι σημερινοί Έλληνες είτε δεν αντιλαμβάνονται τις αρνητικές επιπτώσεις των ανθρωπίνων δραστηριοτήτων στο τοπίο ως σημαντικές, είτε τις εκλαμβάνουν ως αποτέλεσμα αναπόφευκτης αναγκαιότητας.

Η στάση αυτή ενέχει τον κίνδυνο ελλιπούς αντίληψης της δικής τους άμεσης ή έμμεσης σχέσης με το τοπίο με συνέπεια την ισχυρή πιθανότητα υποβάθμισης της εικόνας των ιδιωτικών, αλλά ακόμη και των δημόσιων χώρων. Συμπερασματικά σημειώνεται ότι, παρότι μεμονωμένοι, οι χώροι αυτοί που διαμορφώθηκαν από το άτομο, συμμετέχουν με τη δική τους βαρύτητα στη διαμόρφωση της συνολικής εικόνας του περιβάλλοντος και του τοπίου που αντιλαμβάνεται το σύνολο.

5. ΚΑΤΑΓΡΑΦΗ ΤΩΝ ΑΛΛΟΙΩΣΕΩΝ ΤΟΥ ΕΛΛΗΝΙΚΟΥ ΠΕΡΙΑΣΤΙΚΟΥ ΤΟΠΙΟΥ

Ακολουθώς θα προσεγγιστεί η σημερινή κατάσταση του ελληνικού περιαστικού τοπίου με στόχο τον εντοπισμό και καταγραφή των απειλών που δέχεται, αλλά και τη δημιουργία βάσης για την οργάνωση και επεξεργασία πολιτικών αναφορικά με τον τρόπο αντιμετώπισής τους. Όπως προαναφέρθηκε, η θεώρηση του ζητήματος θα βασιστεί στα στοιχεία που προέκυψαν μετά την πιλοτική έρευνα που διεξήχθη πρόσφατα πάνω στην κατάσταση του περιαστικού τοπίου της Μαγνησίας σε συνδυασμό με την υφιστάμενη ελληνική και ξένη βιβλιογραφία (PaysMed, 2011a). Η έρευνα αυτή στηρίχθηκε σε γενικές παρατηρήσεις που ακολούθησαν αντίστοιχες έρευνες σε άλλες ευρωπαϊκές χώρες της Μεσογείου, όπως η Γαλλία, η Ιταλία και η Ισπανία, και οι οποίες λειτούργησαν ως υποθέσεις εργασίας για την περίπτωση της χώρας μας. Οι παρατηρήσεις αυτές αφορούσαν στις περιπτώσεις κρίσιμων ζητημάτων που αφορούν στο τοπίο και ιδίως των ευρύτερων ζωνών μέσα στις οποίες παρατηρείται έντονη τάση για αλλοίωση του φυσικού χαρακτήρα του περιαστικού τοπίου. Πιο συγκεκριμένα, η έρευνα αφορούσε: (α) την κατάλληλη διαχείριση των αστικών κενών σε σχέση με τις ανάγκες για την ανάπτυξη της γεωργίας, (β) τις ζώνες ανάπτυξης σύγχρονων παραγωγικών δραστηριοτήτων, (γ) τις εισόδους των πόλεων, (δ) την ανάγκη ένταξης στο τοπίο των ζωνών οικιστικής εξάπλωσης, (ε) την ανάγκη για αποκατάσταση εγκαταλελειμμένων χώρων και (στ) την ανάγκη για προστασία της εικόνας και ταυτότητας των οικισμών και ιδίως της θέας των κέντρων τους (PaysMed, 2011b: 42; PaysMed, 2011c: 12).

Η επιτόπια πιλοτική καταγραφή των αλλοιώσεων του περιαστικού τοπίου και του χαρακτήρα τους για την περίπτωση της Μαγνησίας επιβεβαίωσε τις υποθέσεις εργασίας του ερευνητικού προγράμματος. Συγχρόνως όμως, το γεγονός ότι η έρευνα εντόπισε σημαντικό αριθμό προβλημάτων, παρότι στόχευσε σε εν πολλοίς προστατευόμενη περιοχή, επιβεβαίωσε και τα συμπεράσματα των ερευνών του ΕΜΠ και του Χαροκόπειου Πανεπιστημίου αναδεικνύοντας την επικινδυνότητα της κατάστασης και την ανάγκη για περισσότερη έρευνα στο συγκεκριμένο πεδίο σε επίπεδο ελληνικής επικράτειας.

Ως πρώτο βήμα στη διαδικασία να καλυφθεί το ζητούμενο αντικείμενο, και με βάση το πρωτογενές υλικό από την περίπτωση της Μαγνησίας, συστηματοποιήθηκε η κατα-

γραφή των αλλοιώσεων του ελληνικού περιαστικού τοπίου σε εθνική κλίμακα. Η ανάλυση των επιπτώσεων της αστικής ανάπτυξης στο περιαστικό τοπίο που παρουσιάστηκε στην ενότητα 3 ανέδειξε τη σημασία της έννοιας της χρήσης γης ως μεθοδολογικό όργανο καταγραφής του φαινομένου. Επισημαίνεται ότι σε αντίστοιχη θέση ως προς την σημασία των χρήσεων γης στον μετασχηματισμό, αλλά και την πρόσληψη του τοπίου παρουσιάζεται και στην έρευνα των Foley κ.ά. (2005: 572) και ιδίως παλαιότερα του Zube (1987), ο οποίος εστιάζει στον τριπλό ρόλο του ανθρώπου ως δράστη, δέκτη και διαδραστικού καταλύτη στη σχέση χρήσεων γης και τοπίου.

Ο Πίνακας 1 που ακολουθεί, ελλείπει σχετικών ερευνών, στηρίζεται σε εμπειρικά δεδομένα και συνεπώς μόνο ενδεικτικά μπορεί να λειτουργήσει. Οι αλλοιώσεις του ελληνικού περιαστικού τοπίου που παρουσιάζονται ταξινομήθηκαν ανά κατηγορία χρήσεων γης, καθώς και αναφορικά με τη χρονική περίοδο κατά την οποία εμφανίζονται. Η έρευνα στο συγκεκριμένο αντικείμενο για το περιαστικό τοπίο της Μαγνησίας υποδεικνύει ότι εκτός από την έννοια της 'χρήσης γης', ιδιαίτερη σημασία στην προσέγγιση αυτή έχει το μέγεθος του οικισμού ως ένδειξη του οικολογικού του αποτυπώματος, όπως επίσης ο χαρακτήρας του από πλευράς γεωγραφικής θέσης, δυναμικότητας, κ.λπ.

Από την ανάγνωση του παραπάνω πίνακα φαίνεται καθαρά ότι η κατηγοριοποίηση των αλλοιώσεων στο περιαστικό τοπίο ανάλογα με την ανθρώπινη δραστηριότητα που τις προκαλεί αναφέρεται στις γενεσιουργές αιτίες του φαινομένου. Έτσι, με την καθ' όλα γενική θέση ότι η απλή 'ανάγκη για αλλαγή χρήσης' οδηγεί στον μετασχηματισμό των περιβαλλοντικών μορφών, ερμηνεύεται η ανάγκη για επέκταση συγκεκριμένων ανθρωπίνων δραστηριοτήτων στον περιαστικό χώρο, ο οποίος κατά κανόνα αδυνατεί να αμυνθεί αποτελεσματικά και υποχρεώνεται να δεχθεί την αλλαγή χρήσης που προωθείται. Η διερεύνηση των ιδιαίτερων χαρακτηριστικών των επί μέρους χρήσεων, όπως για παράδειγμα η σημασία τους για τον χρήστη, αλλά και η σχέση τους με την υπόλοιπη κοινωνία, το περιβαλλοντικό τους αποτύπωμα, η ευελιξία τους στην προσαρμογή στο νέο περιβάλλον κ.λπ. οδηγούν σε ουσιαστικά συμπεράσματα για τον χαρακτήρα των αλλοιώσεων που επιφέρουν στο τοπίο και πιθανά και για τον τρόπο αντιμετώπισής του.

Μια πρώτη παρατήρηση είναι ότι οι περισσότερες χρήσεις γης που απαριθμούνται στον πίνακα χαρακτηρίζονται από φυγόκεντρες τάσεις σε σχέση με τον αστικό ιστό. Καθώς τα ιδιαίτερα γνωρίσματα των διαφορετικών χρήσεων γης ποικίλλουν ως προς την χωροθέτησή τους σε σχέση τους με τα αστικά κέντρα ή την περιφέρεια, οι πλέον σημαντικοί λόγοι που στηρίζουν αυτές τις τάσεις είναι η ανάγκη για περισσότερο χώρο, η ανάγκη για φτηνότερη γη, η πιθανή οχλούσα μορφή της χρήσης, η ειδική σχέση με την πρωτογενή παραγωγή ή/και τις μεταφορές κ.λπ.

Πίνακας 1: Αλλοιώσεις του ελληνικού περιαστικού τοπίου ανά χρήση και χρονική περίοδο

	ΧΡΗΣΗ		1950-1980	1980-2005	2005-σήμερα	Παρατηρήσεις
1	Κατοικία	Πρώτη κατοικία	■	■	■	
		Δεύτερη κατοικία	■	■	■	
		Οργανωμένη δόμηση, ΟΕΚ κλπ	■	■	■	
		Οικοδομικοί συνεταιρισμοί	■	■	■	Συνήθως στον εξωαστικό χώρο
2	Δραστηριότητες πρωτογενούς τομέα	Σφαγεία, ορνιθοτροφεία κλπ	■	■	■	Μαντριά, ελαιουργεία σε μικρούς οικισμούς
3	Εξόρυξη	Λατομεία αδρανών υλικών	■	■	■	
4	Βιομηχανία-βιοτεχνία	Εργαστήρια, συνεργεία	■	■	■	
		Βυρσοδεψεία	■	■	■	
		Συγκεντρώσεις παραγωγικών μονάδων	■	■	■	
		Μεγάλες μονάδες	■	■	■	
5	Εμπόριο	Μικρές μονάδες	■	■	■	Μικροί οικισμοί
		Μεγάλες μονάδες, εκθέσεις	■	■	■	Παρόδια δόμηση στις εισόδους των πόλεων
		Μάντρες υλικών οικοδομής	■	■	■	
		Μονάδες Logistics	■	■	■	
		Διαφήμιση, billboards	■	■	■	
6	Υγεία	Άσυλα, ψυχιατρεία	■	■	■	
7	Εκπαίδευση	Μεγάλες μονάδες ειδικού χαρακτήρα	■	■	■	
8	Αναψυχή	Αθλητικές εγκαταστάσεις	■	■	■	
		Οχλούσα διασκέδαση	■	■	■	
		Λούνα παρκ, καζίνο	■	■	■	

	ΧΡΗΣΗ	1950-1980	1980-2005	2005-σήμερα	Παρατηρήσεις	
9	Τουρισμός	Μικρές μονάδες				
		Μεγάλες μονάδες				
10	Υπηρεσίες δημοσίου	Στρατόπεδα				
		Φυλακές, αναμορφωτήρια				
		Νεκροταφεία				
11	Θρησκεία	Μοναστήρια			Συνήθως στον εξωαστικό χώρο	
12	Υποδομές	Λιμενικές και αερολιμενικές εγκαταστάσεις				
		Οδικές και σιδηροδρομικές μεταφορές			Επίσης: αγροτικοί δρόμοι	
		Στάθμευση βαρέων οχημάτων				Μικροί δυναμικοί οικισμοί
		Ενέργεια				ΔΕΗ σε μικρούς οικισμούς
		ΑΠΕ, φωτοβολταϊκά				Συνήθως στον εξωαστικό χώρο
		Σήμανση, ενημέρωση				
13	άλλο	Άτυπη εναπόθεση υλικών				

Πηγή: ίδια επεξεργασία, (μαύρο: μέγιστη αλλοίωση, λευκό: ελάχιστη αλλοίωση)

Η παρατήρηση οξύνεται περισσότερο όταν συνδυαστεί με την χρονική περίοδο στην οποία το φαινόμενο παρουσιάζεται με εντονότερο τρόπο. Η ένταση των αλλοιώσεων ανά χρονική περίοδο οφείλεται από τη μία πλευρά στα χαρακτηριστικά και τις ιδιαίτερες ανάγκες της ελληνικής κοινωνίας για τις διαφορετικές περιόδους και από την άλλη στις πολιτικές και τους μηχανισμούς ελέγχου που είχαν αναπτυχθεί για τις αντίστοιχες περιόδους. Για παράδειγμα, οι διατάξεις του Ν. 1337/83 για την πολεοδομική οργάνωση των οικισμών, καθώς και αρκετές αντίστοιχες μεταγενέστερες, απέτρεψαν την εγκατάσταση συγκεκριμένων χρήσεων γης στον περιαστικό χώρο, προστατεύοντας την ποιότητα του περιαστικού τοπίου, γεγονός που φαίνεται και στις μειωμένες εντάσεις εμφάνισης αλλοιώ-

σεων του τοπίου, όπως αυτές παρουσιάζονται για συγκεκριμένες χρήσεις γης στον Πίνακα 1. Με την έννοια αυτή, η μειωμένη ένταση της αλλοίωσης αντιστοιχεί σε ενίσχυση του 'βαθμού αντίστασης' του φυσικού ή έστω αρχικού περιβάλλοντος στις ανθρωπογενείς επιβουλές μέσω των συγκεκριμένων πολιτικών που εφαρμόστηκαν.

Από τον χαρακτήρα των χρήσεων και ειδικότερα σε συνδυασμό με τα χαρακτηριστικά των εμπλεκομένων, προκύπτουν στοιχεία για την ένταση της ανάγκης που οδήγησε στον μετασχηματισμό του φυσικού περιβάλλοντος και του τοπίου. Η ανάγκη για στέγαση με τη μορφή πρώτης κατοικίας για παράδειγμα, φαίνεται να αφορά σε συγκεκριμένους κάθε φορά ανθρώπους ή νοικοκυριά και να έχει άκρως επιτακτικό χαρακτήρα, οδηγώντας στην πλήρη αστικοποίηση του πρώην περιαστικού τοπίου με νόμιμο ή/και αυθαίρετο τρόπο. Από την άλλη πλευρά όμως θα ήταν αδύνατον να υλοποιηθεί, εάν δεν είχε ήδη αναπτυχθεί αφ' ενός μεν ικανοποιητικό δίκτυο κατασκευαστικής αλλά και άμεσης ή έμμεσης κρατικής υποστήριξης και υποδομών για να την στηρίξει (Οικονόμου, 2004: 372).

Αντίθετα, η δημιουργία μίας βιομηχανικής ή ξενοδοχειακής μονάδας δραστηριοποιεί συνήθως μεγαλύτερο επενδυτικό κεφάλαιο και εξαρτάται με διαφορετικό τρόπο από τις υποδομές. Παρά την μεγάλη απόκλιση στον χαρακτήρα της χρήσης του χώρου, βασικό κίνητρο στροφής προς τον περιαστικό χώρο και για τις δύο περιπτώσεις είναι οι χαμηλές τιμές των ακινήτων της περιαστικής ζώνης, παρά οι πιθανές ελλείψεις σε υποδομές και βασικά δίκτυα εξυπηρέτησεων.

Αντίστοιχα, είναι φανερό ότι μερικές χρήσεις έχουν μεγαλύτερη προσαρμοστικότητα στο πρώην εξωαστικό τοπίο από ότι άλλες. Η οργανωμένη δόμηση, είτε με τη μορφή οικοδομικού συνεταιρισμού παλαιότερα, είτε με τη μορφή ΠΕΡΠΟ σήμερα, έχει τη δυνατότητα να συνοδεύεται από παρεμβάσεις ευρύτερης κλίμακας από ένα απλό κτίσμα και συνεπώς να έχει καλύτερο έλεγχο της συνολικής διαμόρφωσης από ότι η παράθεση μεμονωμένων κτισμάτων με τυχαία μορφή δομημένου και ελεύθερου χώρου. Η διαφοροποίηση της σχετικής ευελιξίας των χρήσεων γης στην προσαρμογή τους στον χώρο θα χρειασθεί να διερευνηθεί περισσότερο ώστε να λειτουργήσει θετικά στην περίπτωση επεξεργασίας οδηγίων για την προστασία του περιαστικού τοπίου. Η οικειοποίηση τοπικών μορφολογικών χαρακτηριστικών όπως επίσης και η χρήση τοπικών κατασκευαστικών τεχνικών και υλικών τείνουν να λειτουργούν θετικά στην εναρμόνιση με το φυσικό περιβάλλον μιας περιοχής.

Μία προσέγγιση αυτής της ευελιξίας σχετίζεται ωστόσο με την κλίμακα του οικισμού αλλά και με αυτήν της παρέμβασης. Ο γενικός κανόνας είναι ότι στις μεγάλες πόλεις μία μεσαίου μεγέθους παρέμβαση δε διασπά τόσο εύκολα την ενότητα του περιαστικού τοπίου, εκτός εάν επαναλαμβάνεται και καταλήγει να αναπτύσσεται σε συστάδες, όπως για παράδειγμα οι άτυπες βιομηχανικές συγκεντρώσεις στις παρυφές των πόλεων.

Αντίθετα, το τοπίο που περιβάλλει έναν μικρό παραδοσιακό οικισμό που έχει αναπτυχθεί σε πλαγιά αναμένεται να υποβαθμισθεί καιρία σε περίπτωση ανέγερσης ακόμα και μόνο μίας ογκώδους, μη οικιστικής, κτιριακής μονάδας στις παρυφές του. Στη συγκεκριμένη περίπτωση, επισημαίνεται η πρακτική που ακολουθείται σε χώρες με μεγάλη παράδοση στην προστασία του τοπίου, όπως η Σλοβενία, όπου οι αγροτικές αποθήκες κατασκευάζονται σχεδόν αποκλειστικά από ξύλο το οποίο αφθονεί στη σλοβενική ύπαιθρο.

6. ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ – ΕΡΕΥΝΗΤΙΚΕΣ ΕΛΛΕΙΨΕΙΣ

Για να αντιμετωπισθεί το φαινόμενο της επέκτασης των αλλοιώσεων στο περιαστικό τοπίο, είναι απαραίτητο να ληφθούν μέτρα σε μια σειρά διαφορετικών επιπέδων. Τα σημαντικότερα από τα μέτρα αυτά διακρίνονται σε δύο ενότητες: (α) στα μέτρα που εντάσσονται στα διάφορα επίπεδα του πολεοδομικού και χωροταξικού σχεδιασμού, καθώς και των ειδικών περιβαλλοντικού χαρακτήρα μελετών και (β) στα μέτρα που αφορούν στην προστασία και ανάδειξη της ποιότητας του τοπίου αποκλειστικά. Στην πρώτη ενότητα υπάγονται οι ρυθμίσεις που στοχεύουν στην εξορθολογισμένη οργάνωση του χώρου και κατ' αυτόν τον τρόπο λειτουργούν προληπτικά σε σχέση με τις αλλοιώσεις του τοπίου της περιαστικής ζώνης.

Η δεύτερη ενότητα που στρέφεται αποκλειστικά στο ζήτημα του τοπίου χωρίζεται σε τρεις υποενότητες. Η πρώτη υποενότητα αναφέρεται στη λεπτομερή καταγραφή της κατάστασης και των χαρακτηριστικών του τοπίου για το σύνολο της ελληνικής επικράτειας. Λόγω της ειδικής σημασίας που έχει η θέση του παρατηρητή που θέτει την προσωπική αντίληψη στην αξιολόγηση του τοπίου, απαραίτητο συμπλήρωμα της έρευνας είναι και η καταγραφή των απόψεων ειδικών και χρηστών σε σχέση με την ποιότητα του τοπίου και τη σημασία του για την τοπική κοινωνία. Η δεύτερη υποενότητα περιλαμβάνει τον εντοπισμό των απειλών που δέχεται το τοπίο και η ταξινόμησή τους με βάση τα χαρακτηριστικά τους. Η τρίτη υποενότητα περιλαμβάνει την επεξεργασία πολιτικών και εργαλείων προστασίας των τοπίων. Παράλληλα, και ιδιαίτερα σε σχέση με περιοχές στις οποίες το τοπίο έχει ήδη υποστεί σημαντικού βαθμού αλλοιώσεις, κρίνεται απαραίτητη η επεξεργασία ειδικού χαρακτήρα μελετών για την προστασία και ανάδειξή τους.

Τέλος σε ένα διαφορετικό επίπεδο, κρίνεται απαραίτητο να οργανωθούν δράσεις ευαισθητοποίησης της κοινής γνώμης σε σχέση με τα ζητήματα του τοπίου και της ανάγκης για προστασία και ανάδειξή του. Αναγνωρίζοντας την ιδιαίτερη σημασία των δράσεων αυτών, το Ευρωπαϊκό Πρόγραμμα Pays.Med.Urban είχε αφιερώσει ειδικό σκέλος σε αυτήν την κατεύθυνση με την επεξεργασία ειδικών πιλοτικών δράσεων σε σχέση με κρίσιμα ζητήματα τοπίου και τη διερεύνηση της γνώμης της τοπικής κοινωνίας πάνω σε αυτά.

Η συζήτηση πάνω στο ζήτημα του περιαστικού τοπίου στην Ελλάδα σε συνδυασμό με την εντυπωσιακή υστέρηση του προβληματισμού, αλλά και της έρευνας πάνω στο συγκεκριμένο αντικείμενο, οδηγεί στον εντοπισμό πληθώρας θεμάτων προς διερεύνηση. Μερικά από αυτά παρουσιάζονται παρακάτω:

(α) να εκτιμηθεί η άποψη των Ελλήνων για την ανάγκη για προστασία και ανάδειξη του τοπίου,

(β) να προσεγγισθούν πιο συγκεκριμένα οι αλλοιώσεις που παρουσιάζονται στον Πίνακα 1, τόσο ανά κατηγορία χρήσεων γης, όσο και ανάλογα με τον διαφορετικό χαρακτήρα των οικισμών,

(γ) να διερευνηθεί η δυνατότητα να προσαρμοσθούν οι ανθρωπογενείς δραστηριότητες της αστικής ανάπτυξης με αυτές του φυσικού περιβάλλοντος, όπως για παράδειγμα οι καλλιέργειες, οι ανεμογεννήτριες, τα φωτοβολταϊκά, αλλά και τα ΠΕΡΠΟ και η εν γένει οργάνωση της οικιστικής δόμησης σε αντιδιαστολή με την αστική διάχυση,

Στη συνολική προσπάθεια ευαισθητοποίησης της διοίκησης, αλλά και της τοπικής κοινωνίας σε σχέση με τη σημασία του τοπίου, ιδιαίτερη σημασία έχει η ανάδειξη των χαρακτηριστικών του τοπίου που συνδέονται άμεσα, τόσο αναφορικά με την ιδιαίτερη πολιτιστική του αξία για την τοπική κοινωνία, όσο και για την δυνατότητά του να λειτουργήσει ως πόλος έλξης επενδύσεων και επισκεπτών. Μπροστά στην ανάγκη για εξασφάλιση του διττού ρόλου του τοπίου, και με βάση την ειδική σημασία του περιαστικού τοπίου όπως αναπτύχθηκε, απαραίτητο ζητούμενο είναι η επεξεργασία στοχοθετημένων πολιτικών ικανών να προλάβουν τις αρνητικές επιπτώσεις της αστικής ανάπτυξης στο ελληνικό περιαστικό τοπίο.

Βιβλιογραφία

Ελληνόγλωσση

- Βλαντού, Α. (2012) «Το τοπίο ως περιβαλλοντικό αγαθό: ασυμβατότητα μεταξύ δικαίου προστασίας και πραγματικότητας». *Νόμος και Φύση*, Νοέμβριος 2012, on line πρόσβαση 25 Ιουνίου 2013.
- Γιαννακούρου, Τ. (2004) «Το θεσμικό πλαίσιο του σχεδιασμού των πόλεων στην Ελλάδα: Ιστορικές μεταμορφώσεις και σύγχρονα αιτήματα» Στο: Οικονόμου, Δ. και Πετράκος, Γ. (επιμ.) *Η ανάπτυξη των ελληνικών πόλεων: Διεπιστημονικές προσεγγίσεις αστικής ανάλυσης και πολιτικής*. Βόλος: Πανεπιστημιακές Εκδόσεις Θεσσαλίας-Gutenberg, σελ. 456-480.
- ΕΜΠ (1998) *Οριοθέτηση και καθορισμός μέτρων προστασίας Τοπίων Ιδιαιτέρου Φυσικού Κάλλους*. Ερευνητικό πρόγραμμα. Τμήμα Πολιτικών Μηχανικών/Τομέας Υδατικών Πόρων, Υδραυλικών και Θαλασσιών Έργων.
- Μπεριάτος, Η. (2007) «Για μια πολιτική του τοπίου στην Ελλάδα». Στο: Μπεριάτος, Η. και Ballesta, J. (επιμ.) *Θεωρία και πολιτική του τοπίου: Ελληνικές και γαλλικές εμπειρίες*. Βόλος: Πανεπιστημιακές Εκδόσεις Θεσσαλίας.
- Οικονόμου, Δ. (2000) «Η πολεοδομική πολιτική στη δεκαετία του '50». Στο: *2^ο Συνέδριο Εταιρείας Ιστορίας της Πόλης και της Πολεοδομίας: 'Η Πολεοδομία στην Ελλάδα από το 1949 έως το 1974*. Βόλος: Πανεπιστημιακές Εκδόσεις Θεσσαλίας, σελ. 39-49.
- Οικονόμου, Δ. (2004) «Η πολεοδομική πολιτική στην Ελλάδα: Δομικά χαρακτηριστικά και σημερινές τάσεις». Στο Οικονόμου, Δ., Σαρηγιάννης, Γ.Μ. και Σερράος, Κ. (επιμ.) *Πόλη και χώρος από τον 20^ο στον 21^ο αιώνα*. Αθήνα: Μέμφις.
- Στεφάνου, Ι. (1994) *Η ψυχολογία των τόπων: Από τον πραγματικό χώρο στον φανταστικό τόπο*. Αθήνα: Institut Français d`Athènes.
- Τερκενλή, Θ. (1996) *Το πολιτισμικό τοπίο: Γεωγραφικές προσεγγίσεις*. Αθήνα: Παπαζήση.
- Χαροκόπειο Πανεπιστήμιο Αθηνών (2010) *Greekscapes: Αεροφωτογραφικός άτλαντας ελληνικών τοπίων*. Ερευνητικό πρόγραμμα. Τμήμα Γεωγραφίας.
- Νόμοι
Ν. 3827/10, Κύρωση της Ευρωπαϊκής Σύμβασης του Τοπίου

Ξενόγλωσση

- Adams, I.H. (1978) *The making of urban Scotland*. Montreal: McGill-Queen's University Press.
- Allen, A. (2003) "Environmental planning and management of the peri-urban interface". *Environment & Urbanization*, 15 (1), pp. 135-148.

- Antrop, M. (2000) “Changing patterns in the urbanized countryside of Western Europe”. *Landscape Ecology*, 15 (3), pp. 257-270.
- Antrop, M. (2004) “Landscape change and the urbanization process in Europe”. *Landscape and Urban Planning*, 67 (1-4), pp. 9-26.
- Bohnet, I.C. and Pert, P.L. (2010) “Patterns, drivers and impacts of urban growth”. *Landscape and Urban Planning*, 97 (4), pp. 239-248.
- Crawford, T.W. (2007) “Where does the coast sprawl the most? Trajectories of residential development and sprawl in coastal North Carolina, 1971-2000”. *Landscape and Urban Planning*, 83 (4), pp. 294-307.
- Daniel, T.S. (2001) “Whither scenic beauty? Visual landscape quality assessment in the 21st century”. *Landscape and Urban Planning*, 54 (1-4), pp. 267-281.
- Daniels, T. (1999) *When city and country collide: Managing growth in the metropolitan fringe*. Washington DC: Island Press.
- Gallent, N., Shoard, M., Andersson, J., Oades, R. and Tudor, C. (2004) “Inspiring England’s urban fringes: Multi-functionality and planning”. *Local Environment*, 9 (3), pp. 213-233.
- Gallent N., Bianconi, M. and Andersson, J. (2006) “Planning on the edge: England’s rural-urban fringe and the spatial-planning agenda”. *Environment and Planning B: Planning and Design*, 33 (3), pp. 457-476.
- Foley, J.A., et al (2005) “Global consequences of land use”. *Science*, 309 (5734), pp. 570-574.
- Howard, E. (1902) *Garden cities of to-morrow*. 2nd ed. London: S. Sonnenschein & Co, pp. 2-7.
- Liarikos, C. and Papagiannis, T. (2012) “Urban and tourism pressures on landscapes”. In: Papagiannis, T. and Howard, P. (eds.) *Reclaiming the Greek landscape*. Athens: Mediterranean Institute for Nature and Anthropos, pp. 143-147.
- Kil, N., Stein, T.V., Holland, S.M. and Anderson, D.H. (2012) “Understanding place meanings in planning and managing the wildland urban interface”. *Landscape and Urban Planning*, 107 (4), pp. 370-379.
- Landscape Institute (2002) *Guidelines for landscape and visual impact assessment*. New York: Spon Press.
- Marot, S., (1999) “The reclaiming of sites”. In: Corner, J. (ed.) *Recovering landscape: Essays in contemporary landscape architecture*. New York: Princeton Architectural Press, pp. 45-59.

- Nielsen-Pincus, M., Goldberg, C.S., Rocewicz, A., Force, J.E., Waits, L.P., Morgan, P. and Vierling, L. (2010) "Predicted effects of residential development on a northern Idaho landscape". *Landscape and Urban Planning*, 94 (3-4), pp. 255-263.
- Parker, J. and Bryan, P. (1989) *Landscape management and maintenance*. Aldershot: Gower Technical.
- PaysMedUrban (2011a) *Paessaggio e attrattivita dei territory e dei talenti*. Firenze: Region of Toscana.
- PaysMedUrban (2011b) *Periurban landscapes: Landscape planning guidelines*. Milano: Region of Lombardia.
- PaysMedUrban (2011c) *Virtual observatory of the Mediterranean urban landscape*. Sevilla: Region of Andalucia.
- Rogge, E., Nevens, F. and Gulinck, H. (2007) "Perception of rural landscapes in Flanders: Looking beyond aesthetics". *Landscape and Urban Planning*, 82 (4), pp. 159-174.
- Saizen, I., Mizuno, K. and Kobayashi, S. (2006) "Effects of land-use master plans in the metropolitan fringe of Japan". *Landscape and Urban Planning*, 78 (4), pp. 411-421.
- Serrano, M., Sanz, L. Puig, J. and Pons, J. (2002) "Landscape fragmentation caused by the transport network in Navarra, Spain: Two-scale analysis and landscape integration assessment". *Landscape and Urban Planning*, 58 (2-4), pp. 113-123.
- Terkenli, T.S. (2001) "Towards a theory for the landscape: The Aegean landscape as a cultural image". *Landscape and Urban Planning*, 57 (3-4), pp. 197-208.
- United Nations (2004) *Economic and social affairs, world populations to 2300*. New York: United Nations, Department of Economic and Social Affairs, Population Division.
- Van Nes, A. and Lopez, M. (2007) "Micro scale spatial relationships in urban studies: The relationship between private and public space and its impact on street life". In: *6th international space syntax symposium*. Istanbul, 12-15 June.
- Weng, Y.-C. (2007) "Spatiotemporal changes of landscape pattern in response to urbanization". *Landscape and Urban Planning*, 81 (4), pp. 341-353.
- Wittig, R., Becker, U. and Nawrath, S. (2010) "Grassland loss in the vicinity of a highly prospering metropolitan area from 1867/68 to 2000: The example of the Taunus (Hesse, Germany) and its Vorland". *Landscape and Urban Planning*, 95 (4), pp. 175-180.
- Wood, R. and Huntley, J. (2001) "Landscape dynamics and the management of change". *Landscape Research*, 26 (1), pp. 45-54.
- Zube, E.H. (1987) "Perceived land use patterns and landscape values". *Landscape Ecology*, 1 (1), pp. 37-45.

*Άρης Σαπουνάκης
Τμήμα Μηχανικών Χωροταξίας, Πολεοδομίας και Περιφερειακής Ανάπτυξης,
Πανεπιστήμιο Θεσσαλίας, Πεδίον Άρεως, 383 34 Βόλος,
e-mail: sapounakis@uth.gr*

αιχώρος

ΤΕΥΧΟΣ 19 | ΕΤΟΣ 2014
ISSUE | YEAR

- 4 Σαπουνάκης Α., Σταθάκης Δ.**
Εισαγωγή
- 6 Κίζος Θ.**
Από το Αγροτικό Τοπίο στο Τοπίο της Υπαίθρου:
Η Γεωγραφία και οι Προσλήψεις των Τοπίων της Ελληνικής Υπαίθρου
- 24 Τσιλιμίγκας Γ., Γουργιώτης Α.**
Η διαχείριση του τοπίου στο πλαίσιο
του χωροταξικού σχεδιασμού
- 38 Γουργιώτης Α.**
Η Συμβολή του Συμβουλίου της Ευρώπης
στο χωρικό σχεδιασμό και το τοπίο
- 58 Σαπουνάκης Α.**
Περιαστικό τοπίο στην Ελλάδα: Απειλές και προοπτικές
- 80 Τσιλιμίγκας Γ.**
Οι επιπτώσεις των χρήσεων γης στη διαμόρφωση των χαρακτηριστικών
του τοπίου: Ποσοτικοποίηση της δομής και της χωρικής κατανομής των
χρήσεων γης στις Ευρύτερες Αστικές Ζώνες
- 106 Σταθάκης Δ., Φαρασλής Γ., Σηφάκη Α.**
Αξιολόγηση των επιπτώσεων της δόμησης στο τοπίο της Κνωσού. Οι
επιπτώσεις της διαχρονικής μεταβολής της δόμησης στο τοπίο της Κνωσού
- 124 Σταθάκης Δ.**
Χωροθέτηση ανεμογεννητριών ελαχιστοποιώντας την οπτική όχληση
- 140 ΘΕΜΑΤΑ ΠΟΛΙΤΙΚΗΣ**
Μπεριάτος Η.
Η διακήρυξη της Στυμφαλίας και το έλλειμμα
πολιτικής τοπίου στην Ελλάδα

ISSN

—
1109-5008

Webpage

—
<http://www.aeihoros.gr>